

Н. С. Чернігівська,

старший викладач кафедри практики англійської мови

Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПІД ЧАС ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

У статті розглядається проблема професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови під час проходження педагогічної практики. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури доведено, що процес педагогічної практики сприяє підвищенню якості професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови; розвиває професійні вміння і навички майбутнього фахівця; формує особистість майбутнього вчителя іноземної мови, конкурентоспроможного в умовах сучасного ринку праці.

Ключові слова: педагогічна практика, професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови.

Сучасні освітні трансформації в нашому суспільстві встановлюють нові вимоги до якісної професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови у вищих навчальних педагогічних закладах [5, 6–7]. Вхідження України до Європейського освітнього простору, приєднання до Болонської конвенції висувують нові вимоги до опанування іноземних мов і формування особистості конкурентоспроможного фахівця та (за визначенням у документах ЮНЕСКО та ООН) впливають на тенденції сучасної професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови [1, 27–28].

Аналіз нормативних актів та психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що останнім часом особлива увага науковців приділяється професійній педагогічній підготовці майбутніх учителів іноземної мови, яка спрямовується на підготовку педагога з високим рівнем професійної компетентності, що ґрунтується на новітніх досягненнях психолого-педагогічної науки, сучасному знанні іноземних мов; з відповідним рівнем педагогічної компетентності та іншомовної компетенції, критичного мислення, здатності застосовувати наукові теоретичні надбання на практиці [3, 795].

Законодавчою базою України регламентується діяльність вищих навчальних закладів. Серед них: Закон України «Про вищу освіту» [3]; Указ Президента України «Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти» від 17 лютого 2004 року за № 199 / 2004; Програми МОН України щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації; Положення про організацію навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи підготовки фахівців від 23 січня 2004 року (на-

каз № 48); Постанова Кабінету Міністрів України «Про Програму розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 роки» від 23 вересня 2003 року (наказ № 1494) та в інших чітко окреслюються тенденції у трансформації професійної освіти, які супроводжуються: демократизацією освіти, створенням неперервної освіти, гуманізацією освіти тощо [2, 206].

В останнє десятиліття здійснено низку вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень, у яких розглядаються різні аспекти підготовки майбутніх учителів до професійної педагогічної діяльності: проблема формування особистості вчителя у процесі загальнопедагогічної підготовки (О. О. Абдуліна, В. П. Білозерцев, О. Г. Мороз, В. В. Сагарда, Р. П. Скульський та ін.); упровадження інноваційних педагогічних та інформаційних технологій у навчально-виховний процес вищого навчального закладу (С. О. Сисоєва); особливості психології праці вчителя (Н. В. Кузьміна, Д. Ф. Ніколенко, В. А. Семиченко, Н. В. Чепелева та ін.); шляхи формування професійної педагогічної майстерності (І. А. Зязюн, І. Ф. Кривонос, В. О. Сластьонін та інші); процес формування творчої особистості (В. А. Кан-Калик, Н. В. Кічук, М. М. Поташник, С. О. Сисоєва та ін.); формування професійної і комунікативної компетентності вчителя іноземної мови, теоретичні й методичні засади навчання іноземної мови (І. В. Алексашенкова, В. В. Баркасі, О. Б. Бігіч, І. Л. Бім, С. Ю. Ніколаєва, Є. І. Пасов, В. М. Плахотник, В. Г. Редько та ін.), особистісного й професійно-педагогічного розвитку майбутніх учителів (Г. О. Балл, Є. С. Барбіна, В. І. Бондар, Л. Ф. Галуза, Є. В. Євєць, С. У. Гончаренко, В. А. Семиченко, І. В. Соколова та ін.).

Проблема організації та проведення педагогічної практики розглядалась науковцями:

М. Д. Касьяненко О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченко, О. В. Матвієнко та ін. За їхнім визначенням педагогічна практика студентів розглядається як спосіб вивчення навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів. На думку О. О. Абдуліної, З. І. Васильєвої, Л. В. Борікової та інших, педагогічна практика — це сполучна ланка між теоретичним навчанням студента і його майбутньою самостійною професійною діяльністю у школі. Л. В. Комаровська, І. Ф. Харламов, Л. О. Хомич та інші розглядають педагогічну практику як складник психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів, у процесі якої вони набувають необхідних умінь і навичок. За Л. С. Нечепоренко, Г. В. Троцько С. Н. Полянським, В. Т. Чепіковим та іншими педагогічна практика є засобом розвитку пізнавальної і творчої активності майбутнього вчителя.

З іншого боку, педагогічна практика може бути розглянута, як важливий складник професійної підготовки майбутніх учителів, спрямований на закріплення та реалізацію у спеціально створених умовах і набутих студентами психолого-педагогічних, методичних, умінь та навичок з фахових дисциплін, необхідних для майбутньої професійної діяльності у школі. Її слід розглядати як засіб творчого розвитку та саморозвитку майбутнього вчителя, формування у нього професійно значущих якостей, готовності до інноваційної педагогічної діяльності, потреби в самоосвітній діяльності [7, 9–10].

Зазначимо, що під час педагогічної практики студенти залучаються до педагогічної діяльності, яка удосконалюється на основі змістового фактичного матеріалу, пізнання і результативне оволодіння яким можливе лише за умови живих вражень і спостережень. Саме у процесі довготривалої педагогічної практики майбутнього вчителя іноземної мови виявляються суперечності між наявним і необхідним запасом знань, а це є рушійною силою неперервної освіти і самоосвіти [8, 6].

Спируючись на нормативні документи, у нашому дослідженні ми розглядаємо педагогічну практику майбутнього вчителя іноземної мови як процес набуття теоретичних і практичних знань предметів педагогічного циклу та іноземних мов, формування педагогічної та іншомовної компетентності, застосування на практиці набутих у педагогічному університеті вмінь і навичок за навчально-виховними планами на отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів освіти: *бакалавр, спеціаліст, магістр*, що передбачені для первинних посад певного рівня та виду професійної діяльності [4, 29]. До неперервного підви-

щення рівня професійної підготовки студентів педагогічного університету — майбутніх учителів іноземної мови спонукає їх постійна самоосвітня діяльність, яка посідає вагоме місце у навчальному процесі педагогічного університету.

Ми згодні з положенням академіка С. У. Гончаренко про те, що педагогічна практика — це обов'язковий складник навчального процесу педагогічних університетів, який передбачає професійну підготовку педагогічних кадрів і підвищення їх кваліфікації.

Педагогічна практика має на меті: 1) навчити студентів творчо використовувати у педагогічній діяльності науково-теоретичні знання і практичні навички, набути в процесі вивчення педагогіки, психології, окремих методик і спеціальних дисциплін, і застосовувати їх на практиці; 2) сприяти опануванню студентами сучасних форм і методів організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі та навчально-виховних закладах (гімназіях, колежах, ліцеях, коледжах тощо); 3) виховати у студентів інтерес до педагогічної роботи, сформувавши потребу в самоосвіті у майбутнього вчителя іноземної мови, вивести на рівень професійної навички необхідність систематично поповнювати свої знання та творчо застосовувати їх у практичній педагогічній діяльності [8, 296].

Для всіх зазначених освітньо-кваліфікаційних рівнів визначимо ефективні форми організації педагогічної практики і розглянемо їх детальніше для освітньо-кваліфікаційних рівнів: «бакалавр», «спеціаліст». Необхідно вирішити такі завдання, які передбачають забезпечення високого рівня професійного становлення майбутнього вчителя, формування здатності до самоосвітньої, самовиховної діяльності, навчання упродовж життя, вироблення у студентів умінь діагностувати розвиток особистості учня та учнівського колективу. Насамперед проводять інструктаж з підготовки та проведення практики, настановчі конференції, виступи-зустрічі тощо. Під час проходження педагогічної практики під керівництвом викладача-методиста здійснюється колективне обговорення й аналіз роботи вчителя, групові та індивідуальні консультації, проведення індивідуальних бесід, уроків і позакласних занять, обговорення та аналіз занять і уроків однокласників, самоаналіз уроку і заняття, розв'язування педагогічних задач, рольові та ділові ігри, інструктивно-методичні збори, настановчі лекції, практичні заняття, семінари, підсумкові конференції.

Для студентів, що здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр», до плану та змісту педагогічної практики додаються інновацій-

ні уроки і позакласні заняття, ділові, імітаційні та рольові ігри, тренінги, установчі лекції, диспути, науково-практичні конференції, творчі звіти з педагогічної практики. Отже, на наш погляд, проведенню педагогічної практики у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації необхідно приділяти значну увагу.

Так, у Гуманітарному інституті Київського університету імені Бориса Грінченка — вищого навчального закладу IV рівня акредитації — особлива увага приділяється забезпеченню наступності та неперервності педагогічної практики. Навчальним планом підготовки спеціалістів за ОКР «бакалавр» за спеціальністю: 6.02030 Педагогіка і методика середньої освіти. Мова і література (англійська); кваліфікація: вчитель англійської мови та зарубіжної літератури, ОКР «спеціаліст» за спеціальністю: 7.010103 Педагогіка і методика середньої освіти. Мова і література (англійська); кваліфікація: вчитель англійської, другої (німецької, французької, іспанської, японської) мови та зарубіжної літератури, ОКР «магістр» за спеціальністю: 8.010103 Педагогіка і методика середньої освіти. Мова і література (англійська); кваліфікація: вчитель англійської, другої (німецької, французької, іспанської, японської) мови та зарубіжної літератури) визначено різні види неперервної педагогічної практики: на другому курсі — 2-тижнева ознайомлювальна педагогічна практика дає змогу студентам спостерігати за тим, як учителі проводять уроки, за поведінкою учнів, здійснювати психолого-педагогічний аналіз підготовленості учнів до вивчення іноземної мови в межах програми загальноосвітньої чи спеціалізованої школи. Спостереження навчально-виховного процесу різних типів шкіл: загальноосвітні, з поглибленим вивченням певного предмета (іноземні мови, математика, хімія, економіка тощо), колéжів, гімназій дає можливість студентам визначитись у майбутньому про бажане працевлаштування.

На третьому курсі студенти протягом педагогічної практики (3 тижні) набувають навичок підготовки до уроку, складання конспекту, ведення уроку, оцінювання знань учнів, здійснення аналізу власних уроків та уроків одногрупників, ведення документації.

На четвертому та п'ятому курсах педагогічна практика триває 6 тижнів, що дає змогу вдосконалити навички, набуті раніше, та прослідкувати динаміку підготовки циклу занять за певною темою від ознайомлення з матеріалом уроку до проведення контролю знань з урахуванням лексичних, граматичних, фонетичних особливостей іноземних мов: англійської, французької, німецької, іспанської та японської.

Студенти, що здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр», проходять педагогічну практику протягом 2-х тижнів у педагогічному університеті. Завданням цієї практики є набуття студентами навичок організовувати, проводити лекційні, практичні та семінарські заняття і здійснювати глибокий методичний аналіз лекційних занять; проведення зі студентами навчально-виховної роботи. Майбутні фахівці мають можливість провести заняття з іноземної мови та зарубіжної літератури. Такі види педагогічної практики спонукають до активної самоосвітньої діяльності, а необхідність доводити свій професіоналізм на рівні з учителем-предметником та викладачем педагогічного університету викликає потребу в самоосвітній діяльності. Отже, організована в університеті педагогічна практика є неперервною, оскільки проводиться з відривом від навчального процесу на всіх курсах і є важливим складником професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови. Також зауважимо, що план проходження педагогічної практики студентами складено з урахуванням особливостей фізичного та психічного розвитку студентів певного віку. Програма педагогічної практики є інтегрованою в інші предмети педагогічного циклу та укладена у чіткій відповідності до отриманих студентами знань та завдань педагогічної практики.

Чинниками, що впливають на професійну підготовку майбутнього вчителя іноземної мови під час проходження педагогічної практики, є розподіл студентів на підгрупи та призначення керівників практики. Студентів розподіляють на підгрупи по 5—7 студентів. З метою надання студентам усебічної методичної допомоги та консультацій під час проходження педагогічної практики за кожною підгрупою закріплюються керівники-методисти, серед яких — викладачі відповідних випускових кафедр: теорії та історії педагогіки; теорії, історії та методики викладання зарубіжної літератури; романо-германських і східних мов; практики англійської мови; теорії та методики навчання англійської мови.

Системний аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість оперувати термінами «виробнича педагогічна практика», «пасивна педагогічна практика», «активна педагогічна практика». Тому ми користувались саме цією термінологією, формулюючи анкетні запитання для студентів педагогічного університету. Наведемо відповідь на одне із запитань анкети, що була запропонована під час нашого дослідження. Нами було охоплено 250 респондентів: студенти випускних курсів: IV (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»), V (освітньо-кваліфікаційний рі-

вень «спеціаліст») та V (освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр») мають практично однакові погляди на завдання педагогічної практики та її результативність.

У відповідях студентів виробнича педагогічна практика та активна педагогічна практика заявлені майбутніми вчителями іноземної мови як такі, що потребують багато психологічних зусиль, є продуктивними і складними. І, незважаючи на труднощі під час педагогічної практики активного та комбінованого типів, студенти визначають їх як такі, що імпонують їм більше, оскільки дають можливість повніше розкрити власні здібності й нахили, потребують чітко організованої самостійної роботи та спонукають до самоосвітньої діяльності.

Відповідно, пасивний вид педагогічної практики студентами охарактеризовано як такий, що не імпонує більшості студентів, хоча є також результативним. Можливість спілкуватися з педагогічним колективом, спостерігати, аналізувати та робити висновки щодо організації навчально-виховної роботи в школі готують майбутніх вчителів іноземної мови до наступних більш склад-

них видів педагогічної практики. Також студенти виявляють високий рівень професіоналізму, аналізуючи уроки та заняття учителів загальноосвітніх середніх шкіл, викладачів педагогічного університету та інших студентів, характеризуючи цей вид діяльності як важливий в організації подальшої професійної діяльності. Позитивним та значущим є той факт, що студенти свідомо позитивно ставляться до професійних труднощів під час педагогічної практики, розуміючи їх як черговий щабель професійного зростання.

Отже, планування, підготовка та організація проведення виробничої педагогічної практики, збереження наступності під час багатоступенєвої професійної підготовки сприяє підвищенню якійсної професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови в умовах педагогічного університету, розвиває професійні вміння і навички майбутнього вчителя іноземної мови, формує особистість майбутнього фахівця, конкурентоспроможного в умовах сучасного ринку праці, удосконалює вміння систематизовано і цілеспрямовано займатися професійною самоосвітньою діяльністю.

В статье рассмотрена проблема профессиональной подготовки будущих учителей иностранного языка во время прохождения педагогической практики. На основе анализа психолого-педагогической литературы доказано, что процесс педагогической практики способствует повышению качества профессиональной подготовки будущих учителей иностранного языка, формирует личность будущего профессионала в условиях современного рынка труда.

The problems of vocational training of future foreign languages teachers in terms of pedagogical practice are considered in the paper. There has been made a conclusion that the pedagogical practice process irises the effectiveness of vocational training of future foreign languages teachers, develops the future specialist's personality in terms of modern labour market; improves the special skills of conducting the professional self-educational activity.

ЛІТЕРАТУРА

1. Высшее образование в XXI в.: подходы и практические меры (ЮНЕСКО, Париж, 5–6 октября 1998 г.) // Alma Mater (Вестник высшей школы). — 1998. — № 11. — С. 25–29.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 796 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 р. № 2984-III.
4. Закон України «Про вищу освіту»: науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Кременя. — К., 2002. — 95 с.
5. Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. — 2002. — № 16. — С. 3–9.
6. Педагогічна практика «Пробні уроки»: навч.-метод. посіб. / кол. авторів. — Чернівці: Рута, 2006. — 160 с.
7. Педагогічна практика: методика спостереження та проведення уроків / автор-укладач В. І. Галіна. — К.: Навчальні посібники, 2006. — 26 с.
8. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін; за ред. Н. Г. Ничкало. — К.: Вища шк., 2000. — 380 с.